

A magyar és a román kultúrpolitika irányai.

A volt magyarországi román nemzetiségi és a világháború utáni romániai magyar kisebbségi kultúrpolitika főbb adatai. Román források alapján.

Írta: Barabás Endre.

A magyar és román ellentétekről és közös érdekekről.

A világháború előtti évtizedekben a román propagandának egyik leggyakrabban használt fegyvere volt a magyarság ellen: az erdélyi románság kulturális elnyomása. Az igaztalan, vagy legalább is túlzott vádak ellen annakidején nem védekeztünk s így az állandóan cáfolatlanul maradt vádak valósággal megmérgezték, ellenünk ingerelték az egész európai közvéleményt.* Az ellenünk gyártott vádak már annyira beidegződtek a nemzetközi politikai gondolkozás idegpályáiba, hogy azok nemcsak a párizsi béketárgyalások intézőit vezették félre, hanem még a romániai magyar kisebbség ellen is sikerrel használhatók fel. Amidőn ugyanis, az erdélyi magyar egyházak 1925-ben, iskolai sérelmeiket a Népszövetség előtt felpanaszolták: a román kormány hivatalos védekezésében még mindig a régi — magyar kultúrpolitika románellenes voltának igazolása céljából — koholt adatokat sorakoztatta fel, hogy meggyőzze a Népszövetséget a magyar kisebbség panaszáinak — lélektani és erkölcsi okokból is — méltánytalan voltáról.

Mme Bakker van Bosse, a Népszövetségi Ligák hollandus delegátusa a „Les Minorités Nationales“ 1930 januári számában „Voyage dans les Balkane“ című beszámolójában — a többek között — leírta a romániai tapasztalatait is. E cikkben foglaltak ellen Pancrati román szenátor, a Népszövetségi Ligák főtítkársága útján az

* 1908-ban, Münchenben ült össze a nemzetközi békekonferencia, melyre meg volt hívva Apponyi Albert gróf is és Björnsterne Björnson, a világhírű norvég író is. Az Apponyi-féle 1907. évi XXVII. t.-c. miatt — mely a nemzetiségi iskolákban is elrendelte a magyar nyelvnek, mint tantárgynak tanítását — a románok, szerbek, tótok, szászok által külföldön is folytatott propaganda elérte azt az óriási sikert, hogy az utolsó éveit élő világhíres, norvég író azzal mentette ki a konferenciáról való távolmaradását, hogy nem kíván egy asztalhoz ülni olyan emberrel, aki a nemzetek legelemibb természetadta jogait nem respektálja. Levelében ott állt ez a kitétel is: „Gyermekeket anyai nyelvtől elszakítani anyai, mint az éhes gyermeket elvonni anyja emlőiről...“ Az akkor félrevezetett Björnson mit szólna most, ha láthatná az „utóállamok“ kultúrpolitikáját?!

összes delegátusokhoz köriratot intézett, melyben a cikkíró szavahihetőségét is kétségbe vonva, ezeket mondja: „A mi iskolai törvénykezésünk ellen felhozott panaszok emlékeztetnek *Apponyi gróf hírhedt iskolai törvényére*, melynek a kisebbségekkel szemben érvényesített szigorúsága általánosan ismert és semmiképen sem állja ki az összehasonlítást egyik román törvénnyel sem.“ Erre Zichy Ernő gróf, a magyar delegáció tagja, a Népszövetségi Ligák 1930 nyarán, Genfben tartott ülésére elkészítette az Apponyi és Angelescu-féle oktatási-törvények összehasonlító táblázatát, melyre a román delegáció vezetőjének, Serbescu-nak csak az volt a megjegyzése, hogy az „euvre paradoxal“, mert a kisebbségek *közismert elnyomóit, mint azoknak jötevőit állítja oda*. Ezekből is kitűnik, hogy a Romániát külföldön képviselő politikusok mennyire vissza szoktak élni a külföldi közvélemény — tájékozatlanságából származó — jóhiszeműségével és a mi — minden ellenséges propagandával szemben tanusított — vétkes közönyünkkel.

Ez a körülmény teszi szükségessé, hogy a magyarországi nemzetiségi elnyomópolitika — untalan visszatérő — kísérteties szellemével végre bátran szembenézzünk és összegyűjtsük legalább azokat a — hivatalosnak minősíthető *román* — oktatásügyi adatokat, melyek, amíg egyfelől igazolják, hogy a román politikai propaganda milyen lelkiismeretlenül élt és él vissza a nemzetközi közvélemény jóhiszeműségével, másfelől alkalmas adatanyagul és mértékül is szolgálnak arra vonatkozóan, hogy a jelenben folyó romániai kisebbségi kultúrpolitika könnyen összemérhető legyen — az annyit ócsárolt régi — magyarországi nemzetiségi kultúrpolitikával.

Mind a magyar, mind pedig a román kultúrpolitikára vonatkozó adatgyűjtésnél arra igyekeztem, hogy az adatok felelősségviselésre is hivatott román forrásokból származzanak, úgy a magyar-román politika jövő irányát illetőleg is bátran merek csatlakozni Románia egyik legnagyobb politikusának, Mihail Kogalniceanu, többszörösen miniszterséget is viselt nagy fiának véleményéhez, aki 1886 február 11-én a román képviselőházban mondotta a következőket:

„Mi románok és magyarok Istentől egymásmellé vagyunk helyezve. Meg kell tehát értenünk egymást, hogy békés és testvéri életet folytathassunk. Csak így őrizhetjük meg mindketten — románok és magyarok — nemzetiségünket és politikai individualitásunkat a környező és bennünket fenyegető nagy imperiumokkal szemben. Van azonban egy fekete pont, amely a viszálykodás mag-

vát rejti magában: Erdély! Mi azonban nem akarjuk elvenni Erdélyt, ez még csak eszünkbe sem juthat, *de Erdélynek poliglott állammá kell válnia*, ahol mindenik nemzetiség megőrizheti egyéniségét és jogait és ugyanolyan mértékben fejlődhetik a teljes egyenlőség alapján, mint a magyarok. Ezen feltétel nélkül nem lehet béke közöttünk. Ismétlem, *Erdélynek összekötő kapocsnak kell lennie a magyarok és románok között!*"

Az annyszor emlegetett megértésnek azonban legelső kelléke, hogy az „Istentől egymásmellé helyezett“ népeket egymás iránt: az igazság és kölcsönös méltányosság őszinte érzése töltse el. Az alábbiakban a magyar-román igazság és méltányosság oltárépítményébe kívánok néhány olyan adatkövet behelyezni, amelyeket túlnyomórészen becsületes románszívű egyének faragtak ki épületkövekké.

I.

A magyarországi román nemzetiségi kultúrpolitika néhány főbb adata.

1. Hány autonóm románnyelvű iskola működött a magyar uralom utolsó éveiben?

Románnyelvű óvoda gör. keleti jellegel volt 11,¹

Állandó román gyermekmenhely volt 2,

Nyári román gyermekmenhely volt 21.²

Nyilvános román tannyelvű elemi iskola volt 1911-ben:³

A négy román görögkeleti püspökségben együtt 1552.

A négy román görögkatholikus püspökségben együtt 1096.

A községi iskolák között 165.⁴

Tehát a magyar uralom utolsó éveiben tisztán román tannyelvű autonóm elemi iskola összesen 2813 működött, melyekben együtt 3353 románfajú és anyanyelvű tanító volt alkalmazásban.⁵

Mivel pedig a négy román gör. keleti püspökségben három év alatt, 1912—1914-ig, a román tannyelvű felekezeti elemi iskolák száma 88-cal 1640-re emelkedett,⁶ ezzel együtt Magyarországon

¹ A román nemzeti — egyház 1916. évi kongresszusának jegyzőkönyve — Protocol Congresul National — Bisericesc, in Sibiu, 1916. Pag. 160.

² Az erdélyi görögkeleti román főegyházmegye elemi oktatásügyének utolsó felügyelője, dr. Onisifor Ghibu, jelenlegi kolozsvári egyetemi tanár által Bukarestben 1915-ben kiadott: *Viata și Organizația etc.* Pag. 164.

³ Dr. O. Ghibu: *Anuarul pedagogic* 1913. Pag. 222.

⁴ Dr. O. Ghibu: *Scoala Romaneasca*, București, 1915. Pag. 37.

⁵ Dr. O. Ghibu: *Viata și etc.* Pag. 167.

⁶ Protocol Congres. National 1916. Pag. 152—162.

a háború kitörése évében legalább 2901 autonóm jogú nyilvános román elemi iskola működött és így a 2,948.186 román anyanyelvű (8442 r. kath., 1,133.512 g. kath., 1409 ref., 1588 luth., 1,798.669 g. keleti, 559 unit., 989 izr. és 3018 egyéb vallású) lakosból minden 1016 lélekre jutott egy nyilvános jogú, autonóm, román tannyelvű elemi iskola; míg az 1910. évi román királyságbeli 6,966.002 lakosból az 1913—14. tanévben még csak minden 1418 lakosra jutott egy nyilvános elemi iskola a 4913 elemi iskolából.⁷

Ha csak a magyarországi g. keleti román lakosságot és ezek iskoláit tekintjük az 1914. évi román hivatalos adatok alapján,* akkor úgy találjuk, hogy Magyarországon minden 1149 g. keleti román lakosra jutott egy nyilvános, autonóm, g. keleti román iskola és minden 945 g. keleti román lakosra egy román, g. keleti felekezeti tanító. Ugyanezen évben Romániában is csak 942 lakosra jutott egy elemi iskolai tanító.⁸

Általános ismétlő román felekezeti iskola volt	1.702 ⁹
Gazdasági „ „ „ „ „	148
Általános „ „ községi „ „	49
Gazdasági „ „ „ „ „	39

A román tannyelvű felekezeti elemi iskolák tanítóinak fizetés-kiegészítésére a magyar állam 1913-ban kettőmillió korona rendes segélyt adott.¹⁰

Nyilvánosjogú, autonóm román tannyelvű középfokú iskolák:
1. *balázsfalvi* g. kath. főgimnázium, alapítva 1754-ben; 2. *belényesi* g. kath. főgimnázium, alapítva 1828-ban;¹¹ 3. *brassói* g. keleti főgimnázium, alapítva 1836-ban;¹² 4. *brádi* gör. keleti algimnázium,

⁷ Anuarul Statistic al Romaniei 1924. Pag. 10 + 234.

* Protocol Congres. National 1916. Pag. 152 + 162.

⁸ Anuarul Statistic al Romaniei 1924. Pag. 11 + 234.

⁹ Dr. O. Ghibu: Viata și etc. Pag. 166.

¹⁰ Dr. O. Ghibu: Viata și etc. Pag. 120—181.

¹¹ A belényesi g. kath. román főgimnázium épületére, az 1888. június 2-án kitűzött magyar zászlót letépték és a csatornába dobták. A „magyar gyűlölettel“ szemben mégis sikerült a gimnázium négy alsó osztályában továbbra is megtartani a román tannyelvet, azonban a felső négy osztályban 1889. július 2-án kelt miniszteri intézkedésre: „A hittan és a román nyelvet kivéve, az összes tantárgyakat magyarul kellett tanítani, megengedve azonban a román nyelv használatát is didaktikai érdekekből.“ Az elnyomók mégsem érték el céljukat, mert a belényesi liceum továbbra is a román műveltség és felvilágosodás gócpontja maradt — írja a román kormány által 1929-ben kiadott jubileumi évkönyv: Transilvania, Banatul, Crisana, Maramuresul 1918—1928. II. kötet Pag. 990.)

¹² A brassói gör. keleti román gimnáziumot, a brassói Szent Miklós g. kel. egyháznak a román fejedelemségekben levő alapítványi birtokai jövedelméből,

alapítva 1860-ban;¹³ 5. *naszódi* alapítványi főgimnázium, alapítva 1863-ban a II. román határőrezred közös vagyonából;¹⁴ 6. *brassói* g. keleti alreáliskola 1869-ből, létesítve Románia képviselőháza által 1868 VI. hó 6-án megszavazott 23.500 lej évi segélyből (Transilvania, Banatul ect. II. kötet 1000. lap).

A fenti román középiskolák tanárai fizetéskiegészítés címén együtt 424.860 korona államsegélyt élveztek az 1913—14. tanévben.¹⁵

Leányiskolák: 1. *Balázsfalván* 1864-ben létesült román gör. kath. leányiskola, mely 1890-ben nyolcosztályos felső népiskolává és 1902-ben polgári leányiskolává alakult; 2. *Nagyszebenben* a helyi román nőegylet kezdeményezésére 1883-ban nyílik meg a román leányiskola, részére az Astra 1885-ben épületet emeltetett s az iskolát négyosztályos polgári leányiskolává fejlesztette, két továbbképző tanfolyammal és internátussal; 3. *Nagyváradon* 1896-ban Pavel Mihály püspök létesíti a polgári leányiskolát és internátusát 100 tanulóval; 4. *Aradon* a helyi román nőegylet 1890-ben létesíti a román felsőleányiskolát, mely 1900-ban polgári leányiskolává alakult át; 1913-ban új épületet kap, melynek építési költségeihez a besszarábiai Vasile Stroescu is 100.000 koronával járult hozzá.

Tanítóképzők: 1. *nagyszebeni* Andrei Şaguna g. keleti román

a román kormány 1860-tól kezdve rendes évi segélyben részesítette. 1898-tól kezdve megegyezéssel a magyar kormány juttatta el a román kormány 38.500 Lei évi segélyét a brassói román liceumnak. (Transilvania, Banatul etc. 1929. II. köt. 994. lap.) A világháború alatt az iskola katonaköteles tanulói Romániába szöktek át a bevonulás elől. Mikor a román hadsereg 1916-ban bevonult Brassóba, a román tanárok és tanulók a román siguranca részére besugói szerepet végeztek. A román csapatok kivonulásakor az iskola tíz tanára és igazgatója is eltávozott velük. A magyar kormány az iskolát még sem záratta be. Az meg is nyílt a román csapatok kivonulása után egy hónapra, 1917. februárjában s ugyenezen tanév végén már 20 román ifjú kapott érettségi bizonyítványt. (Ez a román iskola az utolsó tíz év átlagában évente 42 román ifjúnak adott ki érettségi diplomát.) A magyar kormány különben még az ellenséggel eltávozott tanárok állása után járó fizetéskiegészítő államsegélyeket sem szüntette be, hanem fizette az imperium változásáig (Anuarul Liceului Andrei Şaguna din Braşov 1924/25.)

¹³ A kormány biztosai nagy kitartással kívánták 1888-ban egy tornaterem építését. Az iskola gondnoksága Románia kormányához fordult segítségért. A magyar sovinizmus miatt a román kormányhoz való minden közeledés csak a legnagyobb diszkrécióval történhetett. A tornacsarnok fel is épült és fel is szereltetett, sőt a tanárok száma is négyről hatra emeltetett. Az iskola javára 1906-ban indított gyűjtésből 280.000 korona folyt be, melyhez a besszarábiai Vasile Stroescu is 100.000 koronával járult. Ebből kezdték 1914-ben az új iskola-építkezéseket, a romániai illetőségű Gh. Duşoi mérnök tervei szerint és vezetése alatt — írja: Transilvania, Banatul ect. 1929. II. kötet 999. lap.

¹⁴ A mindvégig virágzó naszódi liceum terjesztette a román kultúra világosságát Erdély északi részeiben — írja a Transilvania, Banatul etc. 1929. II. kötet. 997. lap.

¹⁵ O. Ghibu: Viaţa şi Organizaţia etc. Pag. 180.

tanítóképző 1786-ból; 2. *aradi* gör. keleti román tanítóképző 1812-ből; 3. *balázsfalvi* gör. kath. román tanítóképző 1865-ből; 4. *karánsebesi* gör. keleti; 5. *szamosújvári* gör. kath. és 6. *nagyváradi* gör. kath. tanítóképzők; 7. *lugosi* gör. kath. és 8. *szamosújvári* gör. kath. tanítónőképzők.

Felsőkereskedelmi iskola: brassói gör. keleti kereskedelmi iskola.

Női pariskola: Brassóban a helyi román nőegylet alapítása.

Iparostanonciskola: 3 román (két községi és egy felekezeti, O. Ghibu: *Viața și Organizația*, Pag. 168).

Bábaképző iskola: Nagyszebenben és Kolozsváron román tannyelvvel (O. Ghibu: *Scoala Romaneasca*, Pag. 83).

Papnevelő theológiaiak: *Görög keletiek*: Nagyszebenben, Aradon és Karánsebesen. *Görög katolikusok*: Balázsfalván, Szamosújváron, Nagyváradon és Lugoson (a magyar nyelvet egyikben sem tanították még tantárgyképpen sem).

Egyetemi román tanszékek: a budapesti és kolozsvári egyetemeken.

Könyvtárak: 21 tudományos és középiskolai román könyvtár 93.847 művel (1913. évi adat).

Itt kell megjegyezni — amit bizonyára a legsovénebb román se vonhat kétségbe —, hogy a románságnak, amikor magyar imperium alá került, még semmi, abszolút semmi kultúrintézménye sem volt, tehát e nép a magyar uralom alatt — annak elnézésével, sőt anyagi és erkölcsi támogatásával — olyan kultúrértékeket szerzett és őrizhetett meg, amilyenekkel azelőtt sohasem rendelkezett. Akik tehát a román kultúrértékek rombolásával vádolják a magyar nemzetet, vagy annak kormányzatát, azok a kézzelfogható tények ellenkezőjét állítják a jóhiszeműek megtévesztésére.

A magyarországi román iskolák belső szellemét jellemzi Victor *Pacala*, jelenleg román királyi tanügyi főfelügyelő a következőkben (lásd: *Transilvania, Banatul etc. 1918—1928, București, 1929. II. kötet 1052 lap*): Trefort, Apponyi és Zichy embertelen(!) törvényei iskoláink haladását mélyen megzavarták, de mégsem tudták azok szellemét elfojtani, nem tudták a nemzeti öntudat fáklyáját eloltani. Sohasem fogom elfelejteni az én hittani, nyelvtani és történelmi jó tanárait, akik az engedélyezett tankönyvek szavai mellett napról-napra belopták lelkünkbe a tiszta nacionalizmus kevésbé engedélyezett parancsait is ilyen intelmekkel: „Fiúk, ne hagyjátok oda a hitnek annyi vértanu munkája és áldozata árán felszentelt oltárait! Tiszteljétek az egyházat, mert ősi egyházunk

és fajunk története egy, a mostoha idők által szívünkbe csepeg-
tetett összes fájdalommal együtt. Ragaszkodjatok még inkább és
mind nagyobb szeretettel ősi nyelvünkhöz. Szálljatok szembe a
végsőkig az ellenség dühével, mivel a győzelem napja már nem
késhetik soká.“

2. Az erdélyi román iskolák autonómiája és a magyar állami ellenőrzés mérve és módja.

Magyarországon a világháború előtt, de azután is, a közoktatás-
ügy intézése túlnyomólag a hitfelekezetek autonóm- és nyilvánosjogú
iskoláira volt és van bízva, még pedig az illető iskolafenntartó
egyházi hatóság által megállapított tanításhelyen. Kizárólag az
állam által felállított és fenntartott iskolák csakis *kisegítő-iskoláknak*
tekintettek és ezeket rendszerint csak ott állították fel, ahol sem a
hitfelekezetek, sem az illető politikai község saját erejükből iskolát
nem voltak képesek fenntartani. (Klebelsberg Kuno vallás- és
közokt. miniszter beszéde a Felsőházban 1930 XII. 19-én.) 1912-ben
az egész Magyarország területén összesen 16.635 elemi iskola
működött s ezek között mindössze 3051 volt az állami (18,34%).
(O. Ghibu: Școala Romaneasca, Bucuresti, 1915. Pag. 37.)¹⁶

A Romániához csatolt erdélyi-részekben az egyes községek
iskoláinak tannyelv szerinti megoszlására néhány jellemző adat
1913-ból: *Kőhalom* község lakossága anyanyelv szerint volt: 425
magyar, 1230 német és 975 román; vallás szerint: 142 r. kath.,
207 ref., 93 unit., 1187 luth., 23 izr., 705 gör. kath. és 584 gör.
keleti. E községben volt is *négyféle* nyilvános elemi iskola; egy
állami magyar-, egy lutheránus német-, egy gör. kath. és egy gör.
keleti, tehát két román tannyelvű elemi iskola. *Nagyselyk* község
lakossága anyanyelv szerint volt: 166 magyar, 646 német és 846
román; vallás szerint: 29 r. kath., 95 ref., 15 unit., 636 luth., 29
izr., 445 g. kath. és 404 gör. keleti vallású és volt e községben:
egy állami magyar-, egy lutheránus német, egy gör. kath. és egy
gör. keleti, tehát két román tannyelvű elemi iskola. *Ludvég* község
lakossága: 239 magyar; 160 német és 571 román; vallás szerint:
63 r. kath., 168 ref., 1 unit., 156 luth., 10 izr. és 573 gör. kath. és
volt a községben: egy állami magyar, egy luth. német és egy gör.
kath. román tannyelvű elemi iskola. *Nagytalmácson*, ahol 183
magyar, 760 német és 224 román lakos (vallás szerint: 229 r. kath.,
62 ref., 29 unit., 696 luth., 1 izr., 117 gör. kath. és 150 gör. keleti)
részére csak egy lutheránus német és egy gör. keleti román tan-
nyelvű elemi iskola volt — *azonban magyar tannyelvű egy sem volt!*

¹⁶ C. Anghelescu román közoktatásügyi miniszter kimutatása (Desbat.
Senatului No. 85/1925. Pag. 1911.) szerint is, a Romániához csatolt magyar
területeken 1918-ban talált 5347 elemi iskolából csak 1497 volt az állami iskola,
az egésznek 28%-a; míg a 3343 felekezeti iskola közül 2296 volt román tan-
nyelvű, azaz 68,7%. Az összes, átvett elemi iskoláknak 45%-a volt tisztán román
tannyelvű, autonóm- és nyilvános jogú!

Az 1913/14. tanévben a négy gör. keleti román püspökség területén levő 1707 gör. keleti román egyházközség közül 1395-ben (81·7%) volt *saját* (mert lehetett még gör. kath., vagy községi román tannyelvű iskola is azokban az egyházközségekben!) autonóm felekezeti, nyilvánosjogú, román tannyelvű, államszegélyes iskola, 95 községben magán, vagy román vagyonszövetség, 198-ban községi és mindössze csak 296-ban volt állami iskola (Protocol stb., 152. és 162. lap).

Mindenik román felekezeti iskolaügyi-főhatóság feje (érseke, püspöke, vikáriusa) rangjánál fogva, kivétel nélkül, tagja volt a magyar törvényhozás felsőházának.

Mindenik román tannyelvű, autonómjogú iskola igazgatása és felügyelete kizárólag az illető egyházi-főhatóság feladata volt. Az állami szervek csak ellenőrzést végeztek, mindenkor az illető egyházi főhatóság tudtával és jelenlétében. Az állami ellenőrző szerv (tanfelügyelő, főigazgató, miniszteri biztos stb.) az illető iskola tanítószemélyzete előtt beszámolt tapasztalatairól és az észrevételeire tett esetleges védekezéseket, felvilágosításokat is meghallgatta. Mindezekről az iskola tannyelvén — tehát román nyelven — tárgyalagos jegyzőkönyv vététt fel. Az állami ellenőrző szerv jelentést tett, a jegyzőkönyv egy példányának melléklésével a miniszterhez s ez, ha szükségesnek látta, megjegyzéseit, kifogásait az illetékes egyházi főhatóság fejének hozta tudomására s tőle is (és nem az egyes iskoláktól!) kért felvilágosítást. Mindenik román iskolában bármilyen iskolai egyesület — önképzőkör, cserkészlet, sport stb. — alakulhatott a miniszter beleszólása nélkül.

Mindenik román felekezeti iskola tanára, tanítója részére a magyar állam azonos módon ugyanannyi fizetéskiegészítést adott, mint az ugyanolyan fokozatú magyar felekezeti tanítóknak vagy tanároknak.

Mindenik román felekezeti tanár, tanító ugyanolyan nyugdíj-ellátásban s egyéb állami kedvezményben (félárú vasuti utazás, egyéves katonai szolgálat stb.) részesült, mint hasonló jellegű és minőségű magyar kartársa.

A magyar közoktatásügyi miniszter még a törvények végrehajtását se rendelhette el közvetlenül valamely autonóm felekezeti iskolában. Amikor pl. az annyit emlegetett és rosszhiszeműen félremagyarázott Apponyi-féle 1907. évi XXVII. t.-c. 20. §-ának (a magyar nyelv kötelező tanítása) végrehajtásáról volt szó, azt a m. kir. közoktatásügyi miniszter felkérésére az illetékes püspökök adták ki a főhatóságuk alá tartozó iskolák számára. Jellemző, hogy

az 1907. évi törvény végrehajtását a román püspököktől a m. kir. kormány csak *három év múlva*, 1910-ben kérte, amikor is a nagy-szebeni gör. keleti érseki konzisztórium azt ki is adta 1910 szeptember 30-án kelt 11.410 sz. körrendeletével (lásd: O. Ghibu: Anuarul Pedagogic 1913. Pag. 166), melyben általános tájékoztatásul ezeket jegyzi meg az érseki konzisztórium:

— *Valamennyi felekezeti iskolánkban* — akár élveznek azok államsegélyt, akár nem — *az összes tantárgyakat kizárólag románul kell tanítani, kivéve a magyar nyelvet*, melynek beszélgetési anyagául aztán felhasználandók azok a számtani, történelmi és alkotmánytani ismeretek is, amelyeket a tanulók az illető tantárgyakból — *kizárólagosan román nyelven* — már megtanultak. Hogy az iskolánkban használt összes tankönyvek a minisztérium által is engedélyezettek legyenek, azt a törvény nem követeli, hanem csak azt kívánja meg, hogy az államsegélyes iskolákban a számtani, történelmi, alkotmánytani és földrajzi kézikönyvek miniszterileg is legyenek engedélyezve. Nem-államsegélyes iskolánkban *csakis* a magyar nyelvű kézikönyvnek kell miniszteri engedéllyel ellátva lennie... stb.

A román tannyelvű, nyilvánosjogú felekezeti iskolába bármilyen vallású, bármilyen származású, bármilyen anyanyelvű és nevű, hazai és külföldi illetőségű tanuló beiratkozhatott és tanulhatott minden állami engedély nélkül.

Bármely román iskola, az általános képesítési szabályok szerint kiállított tanítói vagy tanári diplomával rendelkező egyént alkalmazhatott. Ehhez se az iskolának, se a tanítóknak nem volt szükségük sem előzetes, sem utólagos állami vagy miniszteri engedélyre.

Mindenik román felekezeti iskola ugyanolyan értékű bizonyítványokat és diplomákat (tanítói oklevelek, érettségi bizonyítványok stb.) adhatott ki, mint amilyeneket a hasonlófokú magyar felekezeti és állami iskolák kiadtak és azok egyformán államérvényesek voltak.

A román felekezeti iskolákban annyian jelentkezettek és állhattak magánvizsgálatra, ahányan akartak, — vallás, nyelv, származás és névre való tekintet nélkül.

Minden román iskola kiadványai és levelezései épp úgy bélyeg-, illeték- és portómentesek voltak, mint a hasonlófokú és jellegű magyar felekezeti iskolák kiadványai és levelezései.

Minden román iskola annyi párhuzamos osztályt állíthatott

fel — minden állami előzetes vagy utólagos engedély nélkül —, amennyire szüksége volt, amennyire tanuló jelentkezett.

Az autonóm román felekezeti iskolák vizsgálatain az elnöklés joga az egyházi főhatóságot vagy annak képviselőjét illette meg, az állam képviselője *csak* jelen lehetett a vizsgálatokon, de ha nem is volt jelen, a vizsgálat akkor is teljes értékű volt s az arról kiadott bizonyítványok államérvényüket nem veszítették el.

A román uralom alá került magyarság legalább is *ilyen* bánásmódot remélt a maga részére... És meg is ragadott minden alkalmat, ezt nyomatékosan kérni: a sajtóban, hivatali előterjesztésekben, a román törvényhozás előtt, sőt a Népszövetség előtt is. Eddig nem hallgatták meg, mert a fenti köztudomású tényeket a román kormányok következetesen nem létezőknek jelentették ki s szükség esetén, a magyar törvénycikk megghamisított szövegével, a fenti tények ellenkezőjét be is bizonyították...

3. Hány iskolát vett át Románia Magyarországtól?

A magyar uralom alól átvett iskolák adatait hivatalosan első ízben C. Angelescu közoktatásügyi miniszter bocsátotta a nyilvánosság elé, a magánoktatási törvényjavaslat indoklásában (Desbaterile Senatului No. 85/1925. Pag. 1911) az alábbiak szerint:

Az elemi iskolák száma a magyar uralom alatt 1918-ban:

Az iskolák jellege	Az iskolák száma a tannyelv alapján				
	magyar	román	német	szláv	összesen
Állami	1.497	—	—	—	1.497
Községi	305	96	26	80	507
Görögkeleti	—	1.218	—	—	1.218
Görögkatholikus ...	—	1.078	—	—	1.078
Lutheránus	8	—	261	—	269
Római katolikus ...	388	—	—	—	388
Református	322	—	—	—	322
Unitárius	26	—	—	—	26
Izraelita	42	—	—	—	42
Összesen	2.588	2.392	287	80	5.347 ¹⁷

¹⁷ A román kormány által 1929-ben kiadott 10 éves jubileumi Évkönyv: Transilvania, Banatul etc. II. kötet 1108. lapján, az 1918-ban átvett elemi iskolák között felsorol 22 más — felekezeti, társulati, magániskolát is, a magyar tannyelvűek között, míg a szlávnyelvűek között említ még 7 római kath., 34 görögkeleti és egy más — felekezeti iskolát is.

Az átvett magyar-tannyelvű iskolák 1918. évi kimutatása:

Az iskolák jellege	Elemi iskola	Polgári iskola	Főgimnázium	Tanítóképző	Keresk.-iskola
Allami	1.497	66	25	10	12
Községi	305	12	2	—	9
Róm. (és gör.) kath...	383	25	14 ¹⁸	11	1
Református	322	3	9	3	—
Unitárius	26	—	2	—	—
Lutheránus ¹⁹	8	—	—	—	—
Izraelita	42	3	—	—	—
Összesen	2.583	109	52	24	22

Ezekhez hozzászámítandó még: egy teljes tudományegyetem, 13 papnevelő intézet, 2 jogakadémia, 1 gazdasági és 1 kereskedelmi akadémia, 14 földműves iskola, 10 női pariskola, 17 ipari szakiskola, 194 ipari és kereskedelmi tanonc-iskola, 1002 gazdasági és 3561 általános ismétlő iskola, 280 nyári és 59 állandó gyermekmenhely és 645 óvoda stb.

Román imperium alá került mindezekkel együtt még (1913. évi adat):

1057 falusi magyar népkönyvtár	275.886 művel
83 tudományos irányú magyar könyvtár.....	1,023.608 „
82 középiskolai könyvtár	200.837 „
86 polgári könyvtár	232.277 „
54 szakkönyvtár	59.194 „
16 egyházi könyvtár	158.899 „
Együtt 1828 magyar közkönyvtár	1,950.701 művel

54 közgyűjtemény (régiség, néprajzi, természetrajzi, képzőművészeti, iparművészeti stb.). 456.000 tárgy.

Tehát ennyi magyar kultúraforrás²⁰ szállt át Romániára örök-

¹⁸ A román közoktatásügyi miniszter a belényesi g. kath. román főgimnáziumot is a magyar tannyelvűek közé osztotta be.

¹⁹ A lutheránus szászok némettannyelvű iskolái 1918-ban: 261 elemi, 5 polgári és 9 középiskola (főgimnázium) és 3 tanítóképző (Desbat. Senatului No 85/1925. Pag. 1911.). A szász egyházak iskolái segélyezésére a magyar állam 746.000 arany koronát adott, ami 32 millió leinek felel meg, míg a román kormány ezzel szemben csak 9 millió lejtel támogatja a szász egyházat (Sieb. D. Tageblatt 1930. VII. 20—22.).

²⁰ A Magyar Minerva 1913. évi Évkönyve szerint a szászok 19 tudományos és középiskolai német könyvtárt 290.991 művel, a románok 21 tudományos és középiskolai román könyvtárt 93.847 művel vittek magukkal a román uralom alá.

ségül! Nem mondhatják tehát, hogy semmit sem vitt magával a kisebbségi magyar nemzet — a román uralom alá!

II.

A romániai magyar kisebbségi-kultúrpolitika néhány főbb adata.

1. Mit ígért a román nép és Románia a nemzeti kisebbségeknek?

„Minden egyes nemzet saját fiai által, saját nyelvén intézi az oktatást.“ (1919 december 1-i gyulafehérvári határozat, III. 1. pontja.)

„Azoknak a román állampolgároknak, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, joguk van saját költségükön iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni, s azokra felügyelni azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják...“ (1919 december 9-i párizsi kisebbségi egyezmény 9. cikke.)

„Olyan városokban és kerületekben, ahol nemromán nyelvű román állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a román kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy az ily állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a román kormányt abban, hogy a román nyelv oktatását az említett iskolákban kötelezővé tegye.“ (1919 december 9-i párizsi kisebbségi egyezmény 10. cikke.)

„Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.“ (Az 1919 december 9-i párizsi kisebbségi egyezmény 11. cikke.)

„A román államot az az elv vezérli, hogy minden polgára részére biztosítsák az anyanyelven való tanítás, ami mindenestre ellenkezik a régi Magyarország politikai elveivel.“ — „Románia nem elégedett meg csak annyival, hogy a kisebbségi felekezetek saját tanításhoz szükséges iskolákat alapítsanak és tartsanak fenn, hanem a maga részéről is minden kategóriájú iskolát tart fenn, melyekben a tanítás az illető kisebbség nyelvén folyik.“ — „A román állam a Magyarországtól átvett iskolákat, ott ahol a lakosság román volt, román iskolákká alakította át, azonban a magyar többségű helységekben megtartotta a magyar nyelvet, míg a vegyes lakosságú községekben minden kisebbség részére saját nyelvű tagozatot állított fel, melyekben a tanszemélyzet kisebbségiékből áll.“ (Az erdélyi

magyar egyházak panaszára, a román kormánynak a Népszövetséghez 1925 december 3-án beterjesztett védekező irata: *Observations du gouvernement roumain* stb. 152 lapon. — Itt is a román kormány, hivatalos jelleggel, a Népszövetség előtt hamis váddal illeti a volt magyar uralmat, de ugyanekkor olyan kijelentéseket tesz, amelyeknek a kormány tényei egyenesen ellentmondanak.)

2. Románia háborúelőtti nemzetiségi kultúrpolitikájának iránya.

Az 1864. évi román oktatási törvény nemzetiségi tanításnyelvű iskolát nem engedett meg. E törvény alapján szüntették meg a moldvai őslakó csángó-magyarok egyházi iskoláit is. *Spiru Haret* közoktatásügyi miniszter 1897. évi április 22-i 3253. számú körrendeletében így buzdítja a tanítókat: „Legyenek rajta, hogy a gyermekek történelmünk eseményeit sokkal többre becsüljék, mint a más nemzetekét. . . , higyjék, hogy a román nemzet a legvitézebb és a legelőkelőbb minden nemzetek között. *Ne féljenek attól, hogy túlzásokba esnek, sőt mentől tovább mennek, annál jobb lesz.*“ Ugyanezen rendeletben tűzi ki a miniszter nyíltan a nem-román tanulók által elérendő célt: „*ne csak érthető módon tudják a nem-román gyermekek a IV. évfolyam végén gondolataikat írásban és szóban románul kifejezni, hanem tökéletesen is bírják a román nyelvet szóban és írásban.*“ (E rendelkezés folytán a moldvai magyar vidékeken a magyar gyermekek gyakran — az egész tankötelezettség ideje alatt — sem haladhatják túl az elemi iskola első osztályát!) *Az óvodák útján való románosítás munkáját is* Spiru Haret miniszter indította meg. Az 1877-ben Romániához csatolt Dobrudzsa, bolgár lakosságú Tulcea nevű városában, még 1897-ben is működött egy bolgárnyelvű elemi és egy középiskola. Ezeket Spiru Haret miniszter bezáratta és az 1897 október 13-i minisztertanácson kijelentette, hogy Tulcea, miután román várossá lett, felesleges ott bolgár kultúrát és szellemet terjesztő e két iskola megtűrése. E két bolgár iskola helyett létesítette aztán az állam az első román óvodát Tulceában, amely egyedüli állami óvoda volt Romániában 1903-ig. Az 1909-ből való első óvodai törvény feljogosítja a közoktatásügyi minisztert óvodák létesítésére ott, ahol a román nyelv terjesztését szükségesnek látja. Az 1911-ig felállított 168 állami románnyelvű óvoda közül 133 a tisztán magyar és bolgár lakosságú községekben, vagy munkástelepeken nyert elhelyezést. (Spiru Haret emlékkönyve: *Ale Tale*, dintre ale Tale, 99—100 lap.)

3. Nagyrománia iskoláinak első leltára tartományonként.

Amint a román kormányzat az új tartományok felett az uralmat átvette, legelső gondját képezte, hogy számbavegye az új kultúr-intézményeket. Az így nyert oktatási statisztika képezte alapját a román oktatásügy egységesítése érdekében megindított kormány-intézkedéseknek. Az idevonatkozó hivatalosan megállapított adatokból álljanak itt az alábbiak (Gh. Adamescu: Problemele fundamentale ale invatamantului in Romania-Mare, Bucureşti, 1919. Pag. 44—45.): (Lásd a túloldali — 305. lap — táblázatot.)

4. A román kormányzat oktatásügyi politikája a gyakorlatban.

Az erdélyi Kormányzó-Tanács uralma alatt. Az 1918 december 1-i gyulafehérvári román nemzetgyűlés után nyomban megalakult a Kormányzó-Tanács (Consiliul Dirigent) s már december 11-én megjelent a 3637. sz. törvényrendelet, mely Erdély kormányzását a Kormányzó-Tanácsra bízta. A vallás- és közoktatásügyi reszort főnöke, Vasile Goldis, 1918 december 29-én kelt első számú körrendeletében tudatta a magyar egyházfőkkel, hogy szüntessenek meg minden kapcsolatot a budapesti magyar kormánnyal és ezután minden egyházi és iskolai ügyben forduljanak bizalommal a Nagyszebenben székelő Kormányzó-Tanács vallás- és közoktatásügyi reszortjához, mely az ügyeket a gyulafehérvári határozatok szellemében fogja vezetni.

Az 1918/19. tanév még a magyar uralom alatt vette kezdetét s ezért a Kormányzó-Tanács a felekezeti iskolák menetét nem is zavarta meg. Az állami iskolákban is csak annyi változást hozott be, hogy Magyarország földrajza és történelme helyett a Romániáé tanítandó, de egyúttal azt is elrendelte, hogy a román tanulók mentessenek fel a magyar nyelv kötelező tanulása alól.

1919 január 20-án Erdély román középfokú iskoláinak tanárai kongresszusra gyűltek össze s ott a felekezeti és kisebbségi oktatás tekintetében a román kormányzat irányelvéül tűzték ki: *A román állam minden kisebbségnek biztosítsa azt a jogát, hogy saját nyelvén művelődhessenek, hogy iskolákat létesíthessenek és azokat igazgathassák.* (Transilvania, Banatul, ect. 1929. Pag. 1112.)

1919 január 24-én jelent meg a Kormányzó-Tanács I. számú Decretje, mely szerint: a községi, felekezeti, alapítványi és magániskolákban a tanításnyelvet az iskolafenntartó állapítja meg. Az állami iskolákban a tanítás az illető község többségi nyelvén történik, míg

Nagyrománia oktatásügyi intézményei 1919. évben :

	Regát- ban	Erdély- ben	Besszá- rábia	Bukovi- nában	Együtt
<i>I. Kisgyermek-nevelő :</i>					
Kisdedóvoda	229	675	—	—	904
Állandó gyermekmenhely ..	—	59	—	—	59
Nyári menedékhely	—	280	—	—	280
Összesen	229	1.014	—	—	1.243
<i>II. Elemi oktatás :</i>					
Elemi iskola (áll. és magán)	5.339	5.631	1.292	493	12.755
Átlatlános ismétlő-iskola ...	—	3.561	—	—	3.561
Gazdasági ismétlő-iskola ..	—	1.002	—	—	1.002
Összesen	5.339	10.194	1.292	293	17.318
<i>III. Középfokú oktatás :</i>					
Ipari, keresk. és gazd. isk. ...	124	222	6	4	356
Fiú- és leánygimnázium ...	27	72	28	20	147
Fiú- és leánypolgári isk. ...	23	130	28	—	181
Tanító- és tanítónőképző ..	16	28	3	3	50
Óvónőképző	—	4	—	—	4
Összesen	190	456	65	27	738
<i>IV. Felsőoktatás :</i>					
Szakirányú főiskola	6	5	—	—	11
Elméleti főiskola: egyetem .	2	1	—	1	4
Teológia	—	13	—	—	13
Jogakadémia	—	2	—	—	2
Összesen	8	21	—	1	30
Együtt	5.766	11.685	1.357	521	19.329
Száz oktatásügyi intézményből található	29.8	60.5	7.0	2.7	100.0

a kisebbségek részére — ha egy tanító elfoglalására elegendő tanulót állítanak ki — párhuzamos osztályok létesítendők, az illető kisebbség tannyelvével. Az állami középiskolákban a tanítás a megye lakossága többségének nyelvén történik, míg a felsőbb oktatásban az illető országrész lakossága többségének nyelve fog alkalmaztatni.

1919 február 16-án jelent meg Vasile Goldis vallás- és közokt. reszortfőnök 931. számú körrendelete a Gazeta Oficialaban (hivatalos lap 1919. II. 6/19. No. 11. számában), melyben a magyar állami iskolák tanszemélyzetét felszólítja, hogy 1919 február 5—18-ig a hűségesküt tegyék le, különben minden eddig szerzett jogukat elveszítik. A magyar tanítók, tanárok nagyrésze a békekötés előtt nem volt hajlandó hűségesküt tenni, amiért is az 1918/19. tanév végével állásukból eltávolították.

Az 1919/20. tanév kezdetével a Kormányzó-Tanács birtokába vette az összes állami és kir. katolikus jellegű, vagy ilyennek minősített iskolákat. Összesen csak 14 állami főgimnáziumban, 21 polgári iskolában, 1 tanítóképzőben, 6 felsőkereskedelmi iskolában és 10 ipari szakiskolában hagyatott meg a magyar tanítási nyelv. (Azonban egy-két év múlva már csak néhányban tanítottak magyarul is. Az imperium átvételének 10. évfordulóján már *csakis* a nagyváradi Gozdsu-liceumban és a kolozsvári felsőkereskedelmi iskolában találunk magyar tanításnyelvű párhuzamos osztályokat is.)

A Kormányzó-Tanács engedélyt adott (15.673/1919. IX. 29.) új kisebbségi, felekezeti iskolák létesítésére, sőt az állam által használatba nem vett iskolahelyiségeket is átengedte felekezeti iskolai célokra. A magyar egyházak ezen alapon, a magyar iskola nélkül maradt, magyar helységekben új iskolákat létesítettek, illetőleg a háborúelőtti időkből, az államnak átadott felekezeti iskolákat, visszaállították.

Az 1919/20. tanévtől kezdve létesített új magyar felekezeti iskolák.

	R. k.	Ref.	Luth.	Unit.	Izr.	Össze- sen
Főgimnázium	6	3	—	1	4	14
Polgári iskola	12	13	3	2	—	30
Tanítóképző	2	1	—	—	—	3
Felsőkereskedelmi	1	4	—	—	1	6
Elemi iskola	107	402	59	11	—	579

Az 1919/20. tanévben a magyar felekezeti iskolákba is bevezetik a román nyelv és az úgynevezett román nemzeti tantárgyak tanítását, az utóbbiakét egyelőre csak magyar nyelven. A tanügyi kormányzat megkezdi az úgynevezett állami magyar tannyelvű elemi iskolák szervezését és a magyar felekezeti tanítóknak állami szolgálatba való átcsábítását. Megkezdődik egyúttal a magyar fele-

kezeti iskoláknak különböző ürügyek alatti zaklatása, bezárása, épületeiknek elrekvirálása stb.

A központi román kormányzat alatt, a trianoni békekötésig. A Kormányzó-Tanács 1920 október havában működését megszünteti s Erdély kormányzását a központi (Averescu) kormány veszi át. Ez a kormány a kisebbségi iskolák segélyezésére 20 millió lejt engedélyezett, de ebből is mindössze 3·5 milliót utalt ki a régi felekezeti középiskoláink részére. Az elemi iskolák e segélyből nem is kaptak semmit, sőt a közoktatásügyi vezérigazgatóság eltiltotta a politikai községeket is attól, hogy a régi alapon adott iskolasegélyeket kifizessék.

Az 1920/21. tanévben az állami középiskolákba bevezetik a regáti tanulmányi rendszert.

A magyar felekezeti iskolák autonómiáját a kormány 1920 végén kiadott 31.774. sz. rendeletével kezdi szűkíteni. E rendeletben jelenik meg első ízben kihangsúlyozva a „román származás“ külön védelme. A felekezeti iskolák céljaira visszaadott vagy bérbeadott iskolaépületeket és felszereléseket visszaveszik. „Amely kisebbségi nép nem akar saját nyelvén tanulni, akkor az tanuljon az állam nyelvén“ elv alapján: a zsidók ezután már magyar tannyelvű iskolába nem járhatnak s ilyen tannyelvű felekezeti iskolát sem tarthatnak fenn. A nyugdíjasokat, az állami, községi, vasuti stb. szolgálatban levőket kezdik kényszeríteni, hogy gyermekeiket csakis állami iskolákba járassák.

Szatmár megye új, kinevezett, kizárólagosan románokból álló közigazgatása elrendeli 26 községben, hogy a működő r. kat. elemi iskolák magyar tannyelve németre cserélendő át, ami ellen a nép községenként végrehajtott szavazással demonstrál. A magyar püspökök és felekezeti iskolák tanítószemélyzete leteszik a hűségesküt. A felekezetek megalkotják az egységes típusú középiskolát. Megkezdí működését Kolozsvárt a ref. tanárképző, mint a ref. teológiai fakultus tagozata, 6 tudományszakkal, 37 előadó professzorral és 198 hallgatóval.

A trianoni békekötés után (1921 július 26-tól) Románia a trianoni békekötést 1921 július 26-án ratifikálta s ez időtől kezdve a kormányzat minden intézkedése nyílt tagadása volt a gyulafehérvári határozatoknak, a párizsi (1919 december 9.) kisebbségi egyezmény intézkedéseinek azzal a célkitűzéssel, hogy: *az erdélyi magyar kisebbség minden eszközzel, az előzmények, a történelmi fejlődés abszolút figyelmen kívül hagyásával, az iskolák elszegényítésével, mielőbb, leg-*

később tíz év alatt beolvasztassék a románságba. Valósággal versenyeztek is ezután az egymást követő kormányok az e cél szolgálataiba állított drasztikusnál-drasztikusabb eszközök kigondolásában és merész alkalmazásában. Kegyetlen kézzel fosztották meg a magyar egyházakat és iskolákat kulturális alapítványaiktól a földreform címén és gondoltak ki kegyetlenebbnél-kegyetlenebb és költségesnél-költségesebb rendszabályokat a magyar iskolák ellen, hogy az átöröklött kulturális adottságok megszűnjenek — miként *Vintila Bratianu*, volt miniszterelnök és a román liberális párt vezére hirdette 1926 októberében Turnu-Severinben —, mert egyáltalában nem lesz az se baj — mondotta —, ha ez bizonyosfokú idegengyűlölet előidézésével is fog járni.

1921 tavaszán a máramarosszigeti, 1542 óta fennálló ref. főgimnáziumot bezárják, mert igazgatóját összeesküvéssel gyanúsították meg. Még ez évben a román hadbíróóság az igazgatót felmenti, de az iskola megnyitását többé nem engedi meg a kormány.

A tanév elején a kolozsvári ref. tanárképzőt a kormány bezárja és irattárát lefoglalja.

1922. januártól a közhatóságok már csak kizárólag románnyelvű beadványokat fogadnak el. A vizsgák előtt pár héttel elrendelik, hogy a gimnáziumi és felsőkereskedelmi iskolai érettségi és tanítóképzői képesítő vizsgákon a román nyelv és irodalomból is vizsgázni kell. Közvetlenül a vizsgák előtt több magyar felekezeti főgimn. nyilvánossági jogát megvonják (Dés, Fogaras, Torda, Szatmár stb.) A felekezeti tanerőktől a vasuti féljegy-kedvezményét megvonják (12.807/922. Államtitkárság). A felekezeti iskolába más vallású tanuló nem vehető fel és más vallású tanító, tanár nem taníthat (63.875/921. V. K.) A tankönyvek, még a vallástaniak is miniszterileg engedélyeztetendők (2.000/921. V. K.).

Az 1922/23. tanéven kezdve a IV. középiskolai osztály bevégzése után állami kiküldött előtt leteendő *abszolváló vizsgát* rendel el a kormány, melynek tárgyai közé a magyar nyelv nem vehető fel. Az érettségi vizsgán ezután nem az egyházi főhatóság delegátusa elnököl, hanem az állami kiküldött. Magyar felekezeti iskolákban többé magántanulók nem vizsgázhatnak (53.879/923.). A protestáns középiskoláktól közvetlen a vizsgák előtt követeli a kormány, hogy a tanulók az angol nyelv helyett, a még nem is tanított francia nyelvből vizsgázzanak. A 90.127/923. sz. miniszteri rendelettel Háromszék megyében egyszerre 15 ref. iskolát zártak be, de 1—2 magyar iskola bezárása napirenden van mindenfelé. A magyar felekezeti iskolák

államsegély iránti kérését következetesen visszautasítja a kormány s ugyanakkor az állam költségvetése gondoskodik a román, szász, sváb és mohamedán iskolák segélyéről. A magyar felekezeti tanítók és tanárok nyugdíjigényét a román állam nem ismeri el. A trianoni békeszerződés előtt hűségeskűt tett állami elemi és középiskolai magyar tanerők román nyelvi vizsgára való kényszerítése megkezdődik s elégtelen román nyelvi-tudás címén, a nyugdíjnélküli elbocsátások is alkalmazásba vétetnek. A magyar felekezeti tanítók és tanárok okleveleit egyenjogusíttatni kell (a szász és román kartársakét nem!) A miniszter az összes magyarnyelvű óvodák működését megszünteti (7.707/923. és 61.770/923.). Az állami iskolák magyar ifjúsági és tanári könyvtárai megsemmisítendőék vagy hozzáférhetetlenekké teendőék.²¹

Az 1923/24. tanéven kezdve az ú. n. magyar tannyelvű állami iskolákban a román nyelv, történelem, földrajz, alkotmánytan, szám-tan és francia nyelv *román nyelven tanítandó*. Az izraelita felek. iskolákból a magyar nyelv teljesen kiküszöbölendő. Temesváron a római kath. fiú- és leányliceumban, a városi felsőkeresk. iskolában, a zsidó liceumban és felsőkeresk. iskolában a magyar tanításnyelvet a román nyelvvel kell felcserélni. Az összes szerzetesi, apáca, községi és társulati középiskolákban a tanításnyelv ezután csak román lehet (10.596/923.). A magyar nyelv nem lehet vizsgatárgy még a magyar felekezeti főgimnáziumok VIII. osztályainak abszolváló (érettségi) vizsgáján sem. (58.886/924.) Magyar felekezeti iskolához csak olyan törvényesen képesített tanítók és tanárok alkalmazhatók, akiknek megválasztásához a miniszter *előzetesen* hozzájárult (78.129/922.). A magyar felekezeti iskolák évvégi Értesítői elől román nyelven nyomtatandók ki és szövegük előzetesen hatóságilag cenzuráz-tandó. A magyar felekezeti iskolákban is — a román nyelv és irodalmon kívül — Románia földrajzát, történelmét és alkotmánytanát is kizárólagosan *román nyelven kell tanítani* (100.088. és 100.090/923.).

1923-ban kezdődik meg a szászvárosi ősi ref. főgimnázium ellen is az elpusztítási eljárás (84.029/923.). Az iskolát előbb bezárták, majd elrekvirálták, sőt államtulajdonba is vették. Az ügy a Nép-

²¹ A nagykarolyi piarista főgimnáziumot 1923-ban államosították azzal, hogy magyar tannyelvűnek marad. Román tannyelvűvé tették. 7000 kötetből álló könyvtárát a padláson rejtették el — a tanulók elől. Hónapokig e könyvtárból elorzott könyvek kitépett lapjaiba csomagolta áruit Nagykarolyban a hentes, a mészáros, a fűszeres, a sarki kofa — zokogta Jakab Gyula paptanár, az utolsó magyar könyvtáros (Brassói Lapok, 1930. VIII. 2.). Ilyen sorsra jutottak a többi elállamosított magyar iskolák könyvtárai is.

szövetséget is megjárta. Az épületeket erre visszaadták, de a megnyitást a kormány ezután sem engedte meg s végül is a ref. egyház kénytelen volt az adókkal agyonterhelt, üresen álló épületeket *eladni az államnak*, értékük ötödrészéért, 8 millió lejért.

A magyar iskolákat valósággal ellepték a tanügyi ellenőrök, akik egyoldalú jegyzőkönyveket vettek fel, mire egymást érték az iskolák megintéséről, nyilvánossági joguknak megvonásáról, bezárásukról szóló intézkedések. (Zilahi ref. kollegium,²² kolozsvári ref. leánygimn., szászvárosi ref. keresk. iskola nyilvánossági jogának megvonása, a tordai ref. polg. leányiskola bezárása stb. stb.). Az 1808 óta működő nagyváradi r. kath. liceumot és tanárokat Pteancu tanügyi felügyelő hazaárulással vádolta meg; bár ostromállapot alatt volt a város, az ügyet még a hadbíróság elé sem terjesztették (okultak a máramaroszigeti ref. liceum esetéből), hanem — minden törvényes forma betartása nélkül — a nagyhírű magyar iskolát végleg bezáratta a miniszter. Azon a címen, hogy Romániában tilos a középiskolai koedukáció, a magyar középiskolákból a leánytanulókat kilitolta a miniszter. (Ugyanazon évben Bacauban, az állami I—VIII. osztályos leányliceum a gyalogsági kaszárnyában volt elhelyezve. Az 1924/25. évi hivatalos középiskolai Anuarul is 50 olyan állami középiskolát sorol fel, melyeknek még a nevében is benne van a „Vegyes-középiskola“ név. Több magyar középiskolát azért zárt be a miniszter, mert nem volt saját épülete, de még két év múlva is 164 állami román középiskoláról számol be ugyanaz a miniszter Anuarul-jában, amelyeknek nincs saját épületük, hanem alkalmatlan bérelt helyiségekben és elemi iskolák helyiségeiben nyomorognak.)

Az új, 1924. évi egységes elemi oktatásügyi törvény. Kultúrzóna. Az 1924/25. tanévvel lépett életbe az állami elemi oktatási törvény (1924. VII. 26.), mely már az óvodát is beállítja a románosítás szolgálatába, mivel a „román kultúra munkáját“ követeli tőle. A 8. §. a „román származás“-sal való erőszakos románosítás kegyetlenkedéseit törvényesíti. A 19. §. elrendeli, hogy egyetlen kisebbségi szülő gyermeke sem iratkozhatik be kisebbségi, felekezeti iskolába mind-

²² A zilahi ref. kollégiumról írja egykori volt román növendéke, Alesandru *Mitra* a Cuvantul Ardealului-ban: Lehetetlen annak, aki ebben az iskolában nevelkedett, hogy ne érezzen mélységes fájdalmat, amikor látja, hogy e szent hajlékot megfosztják nyilvánossági jogától, sőt üldözik is, ahol pedig annyi ifjú lelket készítettek elő az életre anélkül, hogy a más nemzetiségűeket, vagy vallásúakat mellőzték, vagy akár sértegették volna. E szent hajlék tanárai a román nép számára többek voltak, mint jók, egyenesen hasznosak voltak, mert bár magyarok voltak, mégis a mi lelkünkbe is beplántálták, hogy szeressük vallásunkat és fajunkat.

addig, amíg a kisebbségi szülő szándékát az állami iskola igazgatójának be nem jelenti szeptember 1—10-ke között s amíg az erről „Dovada“-t felmutatni nem tud. (Az erőszakosságoknak, visszaéléseknek melegágya e §!)

A 159. §. a *hires kultúrzonát* törvényesíti, amely Erdélyben Bihar, Szilágy, Szatmár, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Udvarhely, Csík, Háromszék és Hunyad megyék területére (10 megye 47.415 km² területen 2,289.000 lakossal, melynek 55%-a kisebbségi, főleg magyar! A három székely megye — Csík, Háromszék és Udvarhely — lakosságából csak 10.5% a román!) kimondja, hogy az ottani állami iskolákba a miniszter más megyékben született és nevelkedett — tehát működési helye lakosságának nyelvét nem is értő — tanítószemélyzetet köteles küldeni, akik 50%-al magasabb fizetést, egyéb kedvezményeket és még 10 hektár ingyen birtokot is kapnak, ha a különböző-nyelvű (eteroglota) népeket sikerrel románosítják el. Maros-Torda megye román kir. tanfelügyelője jelenti már az 1924/25. évről, hogy az ő megyéjébe kultúrzonabeli szolgálatra küldött 120 tanító közül egy se tud egy szót se a lakosság nyelvén, míg községeikben csak a jegyző és csendőr tudnak legfeljebb románul. Úgy kínlódnak e szegény tanítók — írja a revizor —, mint a szárazra került halak . . . 1928. IV. 3-án a román szenátus ülésén mutatta be Gyárfás Elemér szenátor Csíkmegye megyei-tanácsának határozatát, mely megállapítja, hogy „a kormány a vármegye egész területén megszüntette a magyar tannyelvet az iskolákban, a tanítók csak románul tudnak s nem ismerik a gyermekek nyelvét . . .“

Az 1925/26. tanévben a magyar felekezeti iskolák kénytelenek az ifjúsági önképző-, gyorsíró és tornakörök működését is megszüntetni.

Az új *baccalaureatusi (érettségi) törvény* 1925 március 7-én lép életbe, melyet „pedagógiai gillotín“-nak neveztek el még román politikusok is. Az ez évben vizsgára jelentkezett 401 magyar maturandus közül 75% bukott el! A tanulók idegen városban, államilag kinevezett, magyarul nemtudó bizottsági tagok előtt vizsgáznak, legtöbbször tolmács útján.

A *magánoktatási törvény* 1925 december 22-én lépett életbe, mely ősi felekezeti iskoláinkat magániskolákká degradálja és autonómjoguktól fosztja meg, s eddig élvezett nyilvánossági joguk megtartását is újabb bizonyítékok alapján téteti vizsgálat tárgyává az államhatalom részéről. (Ezek a vizsgálatok még 1930 végéig se fejeződtek be, állandósítva a bizonytalan állapotot.) Mindazokat az erő-

szakos rendszabályokat, amelyeket a közoktatásügyi kormányzat a felekezeti oktatással szemben alkalmazásba vett, e törvényben törvényes formát öltöttek. Helyesen bélyegezte feyházi rendtartásnak e törvényt, még javaslat korában, az egyik román tanár, az Adeverulban (1925 május 27.).

C. Angelescu közoktatásügyi miniszter a magánoktatási törvényjavaslat tárgyalása rendjén a Szenátusban (1925 május 18.) kijelentette: Megmondtam már és ismétlem ma is, hogy a javaslat azon §-ait, amelyeket kifogásolnak a magyar képviselők, azokat hajlandó vagyok a magyar törvények megfelelő §-aival helyettesíteni (nagy nevetés). Amikor azután 1925 december 2-án Sándor József képviselő a Kamarában felsorolta a magyar törvényekből mindazon §-okat, melyek felvételét kéri a Magyar Párt a készülő törvénybe, annak kijelentésével, hogy a *romániai magyarság nem kíván többet, mint amennyit a románok élveztek iskolai tekintetben a magyar uralom alatt*: úgy a miniszter, mint a kormányzó többség, szembenevettek az indítványozóval és egyetlen magyar § átvételéhez sem járultak hozzá.

E drákói törvény végrehajtási utasítása még kegyetlenebb, mint maga a törvény. Nemcsak fenntartották továbbra is, hogy az évvégi iskolai-értesítők szövege még kéziratban cenzura alá bocsátandó, hanem bekérik már a kiosztandó jutalomkönyvek jegyzékét is s azok közé már román könyvek is felveendők. Az iskolai ünnepélyek programjához is előzetes engedély kell s az elmondandó beszédeket előzőleg cenzuráztatni kell s azokat román nyelven kell elmondani, a műsorszámok felének legalább románnak kell lennie, stb.

A magyar egyházak panaszt tesznek a Népszövetségnek. A magánoktatási törvényjavaslat miatt a magyar egyházak 1925 májusában panaszt nyújtottak be a Népszövetséghez. E panaszra a román kormány 1925 december 3-án terjedelmes cáfoló iratot (Observations du gouvernement roumain etc. Genève, 3. décembre 1925. No. 41/48.067/1481) terjesztett a Népszövetség elé és „bizonyítékokkal” igazolta, hogy „Románia tele van türelmességgel és előzékenységgel, különösen a legújabb, magyarnyelvű polgáraival szemben”. Az Apponyi-féle 1907. évi XXVII. t.-c. 20. § meghamisított szövegével bizonyította a kormány, hogy a magyar uralom alatt a román felekezeti iskolákban 5—7 tárgyat tanítottak magyarul, míg a román kormány csak három tantárgy tanítását kívánja román nyelven a magyar felekezeti iskoláktól. Elhitette a Népszövetséggel azt is, hogy pl. Ketesden (Kolozs m.) egyetlen magyar lakos sincs s ezért záratta be a ref.

magyar iskolát (pedig a község lakossága 1910-ben: 383 ref., 4 izr., 20 g. kath. és 1 luth.!). Minden kétséget kizáró komolysággal állította — a való tényeket ismerők arcpirulását kiváltó — következő, abszolút valótlanosságokat is: „A román kormány minden magyar községben megtartotta a magyar nyelvet tanítási nyelvnek, egyes lakosságú községekben magyar tagozatokat létesített, ahová az átadó-egyházhoz tartozó tanítókat alkalmazott.“ (Observations 11. lap). A román kormány azért nem ad felekezeti iskoláknak szubvenciót, mert az állam 762 elemi, 22 polgári iskolát, 9 liceumot stb. tart fenn, melyekben a tanítás magyar nyelven folyik és 1586 magyar tanítót és tanárt fizet (Observations 16. lapon). „A baccalaureatusi vizsgálaton a görögből, latinból, franciából, németből, *magyarból*, kémiából, fizikából, számtanból, földrajzból, történelemből stb. a magyar növendékek magyar nyelven vizsgáznak (Observations 16. lap). „Új tanítóképzők felállítását nem engedi ugyan a kormány, de az *állami tanítóképzőkben kisebbségi tagozatok állítottak fel*, melyekben az oktatás az illető kisebbség nyelvén folyik“ (Observations 52. lap) stb.

A Népszövetségi Tanács előkészítő Hármás-Bizottsága 1926 március 18-i jegyzőkönyve szerint — a román állam tekintélyével támogatott, de nyilvánvalóan valótlan kormány-nyilatkozatért — köszönetét fejezte ki, mivel a felhozott panaszok minden egyes pontját *megvilágította* a Genfben hozott és rendelkezésre bocsátott *hivatalos okmányok* alapján s ezekből a Tanács megállapította, „hogy az esetek egész tekintélyes számánál a *panaszosok állításai nem felelnek meg a valóságnak*“. Reméli a Tanács, hogy „a román kormány *nagy-lelkű politikája*“ a kisebbségek között nyílt jóindulatra fog találni . . .

Név-, faj- és vallási-vegyelemzés. A magánoktatási törvény 35. §-a kimondja, hogy a nemromán tannyelvű magániskolákba csak olyan tanulók vehetők fel, akiknek anyanyelve az iskola előadási-nyelvével. A végrehajtásnál e § alapján vették gyakorlatba az egyes ember legszentebb s legdrágább érzelmeit kigúnyoló és megálázó *névelemzést*. Az 1926. évi 98.405. sz. min. rendelet e § végrehajtására nézve megjegyzi, hogy az anyanyelv megállapítása tekintetében a szülők nyilatkozata nem vehető irányadónak, mert itt a család lehetséges s ezért a szülői nyilatkozatokat a *magyar tannyelvű* (csakis itt!) iskolákban a felügyelők ellenőrizték. A tanítók, revizorok önkényesen állapítják meg a tanulók „origina etnica“-ját és anyanyelvét, az illető egyén érzése, tudata és akarata ellenére. Az 1927. évi 127.973. sz. rendelet szerint a tanulók nemzetiségének megállá-

pítása az állami közegek jogát képezi. A revizorok vizsgálataik alkalmával utaznak a névelemzés eseteire, különösen ott, ahol a törvény által megkövetelt minimális létszámától lehet megfosztani ezáltal az iskolát. Tösgyökeres magyar gyermekek (gyakran ref. presbiterek gyermekei is) estek áldozatául a könyörtelen névelemzésnek, mivel a magyar jellegüktől név-, vallás- és fajelemzés útján megfosztott tanulókat azonnal átkényszerítik a román tannyelvű állami iskolákba. Az 1927/28. év folyamán csak a zsilvölgyi római kath. magyar elemi iskolákból 224 magyar gyermeket tiltottak ki a név-, faj- és valláselemzés alapján.

A vegyes házasságból származó magyar anyanyelvű gyermekeket román nemzetiségűnek és anyanyelvűnek minősítik, ha a szülők valamelyike, vagy azok valamelyikének őse gör. keleti vagy gör. katolikus vallású volt. Sok szülő igazolni tudja 100—150 évre visszamenőleg magyar eredetét, gyermekeik még sem járhatnak magyar tannyelvű iskolába. A sok panaszra való tekintetből a kormány csak annyi engedményt tett, hogy a gyermek nemzetiségét az apa után kell megállapítani. Ennek ellenére mégis pl. a vargyasi unitárius elemi iskolából legutóbb is olyan gyermekeket is kitiltottak, akiknek apja minden kétséget kizárólag magyar és anyjuknak is csak a vallása „román“ (t. i. gör. keleti, vagy gör. katolikus).

Az erdélyi római kath. státus 1929 november 14-i Jelentésében még mindig ilyen panaszok olvashatók: A miniszter újabb válasza szerint nem fogadhatja el azt az elvet, hogy a szülők maguk határozzák meg gyermekeik anyanyelvét (29. lap). Az örményszertartású r. kath., valamint a ref. vallású magyar anyanyelvű és az idegennevű növendékeket iskoláinkból kitiltották (46. lap).

Az új, 1928. évi középiskolai törvény, a teljes középiskolai évfolyamot hét osztályban állapította meg, I—III. osztályú alsó- és IV—VII. osztályú felső tagozattal. E törvény szerint a kisebbségi magyar tanulónak az anyanyelvén kívül az I. osztályon kezdve 2, a III. osztálytól kezdve 3, a IV. osztálytól kezdve 4 és a VI. osztálytól kezdve öt idegen nyelvvvel kell megküzdenie s emellett még *négy tantárgyat* (az alkotmánytan tanítását is — a törvény ellenére — a miniszter román nyelven kívánja. Róm. kath. Státus Jelentés 1929 november 14-re, 15. lap) *kizárólag románul kell tanulnia.*

A módosított 1928. évi baccalaureatusi törvény az 1928/29. tanévvel lépett életbe, de ez se hozott könnyítést a kisebbségi tanulónak, sőt a vizsgadíjak (800-ról 1500 lejre) felemelésével még súlyosbította helyzetüket.

A felekezeti iskolák által fizetett román tanárok díja és az államsegély. Az alapjaiktól és vagyonuktól megfosztott magyar felekezeti középiskolák a román nemzeti tárgyak és a francia nyelv tanítására kénytelenek az állami iskolák tanárait alkalmazni, de a maximális állami óradíjak mellett. Csak az 1927/28. tanévben, egyedül az erdélyi ref. egyházkerület 2 millió 400 ezer lejt fizetett ki ilyen óradíjak címén román tanároknak, míg az egész 1929. évre az egyházkerület, mindennemű — elemi és középiskolai — segélyekre az államtól mindössze csak 3,636.382 lejt kapott.

A kultúrzonabeli és a külföldi román tanítók jutalomdíja és az államsegély. A kultúrzonabeli iskolák tanítóinak és tanárainak, az elnemzetlenítő munka vérdíjában, az 1928. évi állami költségvetésbe 13 millió 600 ezer lejt külön jutalom van beállítva. Ugyanott a görögországi, albániai, bulgáriai román iskolák, dologi és személyi kiadásaira 36,047.361 lejt van felvéve. Ezzel szemben a közel kétmilliónyi magyar kisebbség oktatásügyi költségeire egy fillért sem találunk a költségvetésben. Tíz év óta másodízben, az 1929. évben kaptak a magyarok is csekély rendkívüli segélyt: a magyar és német római katolikusok együttesen 7,207.022 lejt, a reformátusok 4,832.999 lejt, az unitáriusok 400.000 lejt és a magyar lutheránusok 158.652 lejt.

A román felekezeti középiskolákról szóló 1929. évi törvény. A román törvényhozás mindkét háza, 1929 július 28-án, egyhangúlag megszavazta és a hivatalos lap (Monitorul Oficial 1929 aug. 27. No. 189. szám) kihirdette azt a törvényt, amely a brassói, balázsfalvi, belényesi és brádi középfokú román felekezeti iskoláknak továbbra is biztosítja a magyar uralom alatt élvezett autonómiát oly módon, hogy az iskolák összes kiadásairól ezután az állami költségvetés gondoskodik, míg a közoktatásügyi miniszterium azok fölött csak felügyeletet gyakorol.

5. *A nyugati határzónabeli középiskolai oktatás fejlődésének iránya.*

Teodor Nes, a nagyváradi állami fiúliceum igazgatója kiadta intézete értesítőjét (Liceul de baeti din Oradea 1873—1929) s ebben a II. tankerület körébe tartozó liceumok összehasonlító adatait is közli. Az alábbi iskolai adatok is e műből (112. lap) vannak véve. (Lásd a 316. oldal első táblázatát.)

Ezen a területen 1927/28-ban már csak két magyar felekezeti liceum volt: a szatmári ref. 281 tanulóval és a zilahi ref. 175 tanulóval, együtt 456 tanulóval. Ezek közül a szatmári az 1928/29. tanévtől

A határzóna megyéi és lakossága anyanyelv szerint, 1910-ben.

M e g y é k	1 9 1 0. é v i l a k o s s á g a			Együtt izr. vall.
	összesen	román	magyar	
1. Bihar megye	488.465	256.052	217.275	27.247
2. Máramaros „	145.481	73.455	28.181	32.510
3. Szatmár „	308.365	128.401	170.500	23.843
4. Szilágyi „	230.140	136.087	87.312	9.849
Összesen	1,172.451	593.995	503.268	93.449
		50.8%	43.0%	8.0%

már csak mint háromosztályos polg. iskola működik. Állami fiú-liceum működik 9: Nagybánya, Belényes, Nagykároly, Nagyvárad, Nagyszalonta, Szatmár, Máramarossziget, Szilágyosomlyó és Zilahon.

A határzóna kilenc állami liceumának együttes népessége:

T a n é v b e n	B e i r a t k o z o t t				
	összesen	román	%	magyar	%
1923/24	4.442	2.383	53.6	1.210	27.2
1924/25	4.567	2.624	57.5	1.186	26.0
1925/26	4.156	2.536	61.0	1.009	24.3
1926/27	3.952	2.578	65.2	850	21.5
1927/28	3.719	2.443	65.7	781	21.0

Az 1921/22. tanévben zárta be a kormány az 1542 óta fennálló máramarosszigeti ref. liceumot és az 1922/23. tanévben az 1699. év óta fennálló nagyváradai r. kath. (premontrei) főgimnáziumot (mindkettőt hamis hazaárulási vád alapján!) s ez években azért szökik fel a magyar tanulók arányszáma, mert a kormány a helybeli állami liceumokban állandó magyar tagozatok fenntartását ígérte meg. Már csak a nagyváradai magyar tagozat áll fenn lecsökkentett létszámmal (1928/29-ben 314 tanulóval), a máramarosszigetét két év után a kormány bezűntette.

Az 1923/24. évtől kezdve a magyar tanulók állandóan csökkenő létszáma mutatja azt az utat, amelyet a kormányzat követ a magyar lakosság kultúrájával szemben!

Hogy milyen sors vár a liceumi oktatás terén a magyarságra, arra vonatkozólag a reformátusok által 1711-ben létesített nagyszalontai és az 1725-ben létesített nagykárolyi római kath. liceumok

legutóbbi adatait sorakoztatjuk fel, a nagyváradi liceum 1873—1929. évi értesítőjében közölt román adatok alapján (112 lap). *Szalonta és járása* 33.011 lakosából 22.928 (69·4%) a magyar és 9.723 (29·4%) a román, míg *Nagykároly és járásának* 37.048 lakosából 30.008 (81·0%) a magyar és 6.693 (18·1%) a román. Mindkét iskola átvételénél határozottan megígérték a román állam nevében, hogy az iskolák tanításhelye csakis a magyar lehet. Az átvétel után a 3—4-ik évben már a tanítás kizárólag román nyelven kezdődött meg mindkettőben! A nagykárolyi római kath. főgimnázium csak az 1923/24. évben kezdett működni, mint állami „magyar tannyelvű” iskola.

A határzónabeli két, elállamosított volt felekezeti magyar főgimnázium főbb adatai 1919—1928-ig (magyar és román népességük):

Tanévben	Járt a nagyszalontai liceumba					Járt a nagykárolyi liceumba				
	össz.	román	%	magyar	%	össz.	román	%	magyar	%
1919/20	302	28	9·3	200	69·5	—	—	—	—	—
1923/24	390	134	34·4	185	47·4	417	176	42·2	192	46·8
1924/25	541	288	53·2	184	34·0	333	166	49·6	133	39·7
1925/26	404	224	55·4	140	34·6	288	179	62·0	62	21·5
1926/27	373	242	60·5	89	23·9	256	181	63·6	49	19·2
1927/28	360	247	68·7	76	21·1	261	195	74·7	36	13·8

Az irány határozott: a magyar nemzeti kisebbség megfosztása nemcsak magyar kultúrájától, nyelvétől és nemzetiségétől, hanem még az idegennyelvű kultúrájától is...

6. Mi vár a magyar kisebbségre, a tiszta állami oktatás esetében?

A román közoktatási kormány úgy a Népszövetség előtt, mint a román parlament előtt önérzetesen hangsúlyozni szokta, hogy a román kormányzat nagylelkűen és bőségesen gondoskodik a kisebbségek nemzeti kultúrájáról, még pedig az illető kisebbség nyelvén. E kijelentések erkölcsi értékére a kulturális-zóna törvénybeiktatása ütötte rá a pecsétet. Hogy akár román nyelven is, a kisebbségek mennyire juthatnak közelébe a kultúra forrásaihoz, arra nézve gyakran hallani a kisebbségekkel szemben tényleg alkalmazott numerusklauzusról, amit a hatóságok természetesen hivatalos formában letagadnak. Amikor 1922 és 1923-ban a Népszövetség felhívta volt a román kormányt arra, hogy egyes magyar panaszokra tegye meg

észrevételeit, a kormány a többek között fennem eldicsekedett, hogy tíz magyar tannyelvű ipariskolát tart fenn és több felsőkereskedelmi iskolát. Bár a kormány kiadványaiban a kisebbségekre vonatkozó adatokat nagyon szűkmarkúan méri, mégis kivételesen kétfajta iskolára: a kereskedelmi és ipari szakiskolákra nézve, látszólag pontos adatokat közöl a Maniu-kormány által kiadott 9 kilós, kétkötetes jubileumi emlékkönyv (Transilvania, Banat, Crisana, Maramures 1918—1928, Bucureşti, 1919. II. Pag. 1100 és 1104) az ezen iskolákba — a román uralom óta — beiratkozott tanulók „origina etnica“-jára (faji származására) vonatkozólag. Eme adatokból következtetni lehet a többi iskolafajtákban követett kisebbségi-politikára is.

A jubileumi emlékkönyv is elismeri, hogy sem az állami kereskedelmi, sem az ipari szakiskolák közül egy se magyar tannyelvű (a kolozsvári volt társulati felsőkeresk. iskolában egyedül találunk még magyar-tagozatot!). Lássuk, az efajta erdélyi állami szakiskolák tanulói közé a „roman de origine etnica“-n (a román faji-származásúakon) kívül *milyen arányban* juthattak be az elmúlt tíz év alatt a kisebbségi (hivatalosan összefoglalva: idegen) tanulók?!

Az erdélyi állami kereskedelmi és ipari szakiskolákba beiratkozott tanulók kimutatása faji származás = „origine etnica“ szerint:

T a n é v	Felső keresk. iskolába					Ipari szakiskolába				
	össz.	román	%	idegen	%	össz.	román	%	idegen	%
1918/19	1787	162	9·1	1625	90·9	556	28	5·1	528	94·9
1919/20	1722	370	21·5	1352	78·5	818	320	39·1	498	60·9
1920/21	1281	333	26·0	948	74·0	1063	644	61·5	419	39·5
1921/22	1393	444	31·9	949	68·1	1124	713	63·4	411	36·6
1922/23	1491	715	48·0	776	52·0	1220	894	73·3	326	26·7
1923/24	1486	866	58·2	620	41·8	1481	1244	84·0	237	16·0
1924/25	2139	1394	66·2	745	34·8	1823	1658	91·0	165	9·0
1925/26	2775	2059	74·2	716	25·8	2292	2123	92·6	169	7·4
1926/27	3048	2300	75·5	748	24·5	2702	2510	92·9	192	7·1
1927/28	—	—	—	—	—	2904	2712	93·4	192	6·6

Ha Románia kisebbségeit *csak* ilyen arányban kívánja kultúrjavakban részesíteni: ilyen kultúrpolitika mellett talán mégis az volna méltányos, ha Erdélyben az adókat is 93·4 : 6·6 arányban szednék be az „origina etnica“ szerinti románoktól és az „idegenek“-től!!

7. Az erdélyi felekezeti kisebbségi oktatásügy főbb adatai (az illetékes egyházak adatai alapján) 1928-ban.

A k i s e b b s é g i e g y h á z a k	és hívők száma	Felek. isk. száma			Hány hívőre jut egy				Ezer hívőből saját iskolába jár					
		óvoda	elemi	polgári	gimn.	elemi iskola	tanító	polg. iskola	főgimn. iskola	polg. és gimn. együtt	elemi	polg. gimn. együtt		
												t a n u l ó	polg.	gimn.
Róm. kath. (magyar, német) .	972.924	24	401	29	13	2.426	1.249	33.549	74.840	23.165	35:9	3:2	3:2	6:4
Református	730.034	4	498	7	6	1.466	946	104.290	120.672	60.836	45:0	1:2	2:3	3:5
Magyar evangélikus	40.138	—	7	2	—	5.734	2.867	20.069	—	20.069	16:6	2:2	—	2:2
Unitárius	70.654	—	37	—	2	1.910	1.333	35.327	35.327	—	24:5	—	5:9	5:9
Protestáns együtt	840.826	4	542	9	8	1.551	1.017	93.425	105.103	49.460	41:9	1:1	2:5	3:6
Kat. + prot. együtt	1.813.750	28 ¹	943	38	21	1.923	1.130	47.730	86.369	30.775	38:6	2:3	2:8	5:1
Német evang. ² Erdélyben . . .	257.427	23	263	9	6	978	431	28.603	42.905	17.162	101:1	5:1	8:0	13:1
Német ev. Regát, Bukovina Besszarábiában	108.103	13	149	1	4	723	2.039	108.103	27.025	21.620	149:1	?	?	?

¹ A 28 felekezeti óvodából 17 magyar tannyelvű, a 943 elemi iskolából 830, a 38 polgári iskolából 29 és a 21 főgimnáziumból 17 a magyar tannyelvű.

² A Statist. Jahrbuch der evang. Landeskirche A. B. in Rumänien, Hermannstadt 1929. alapján: A Besszarábiában levő 129 evangélikus iskola tanítói közül csak 22 iskola tanítóit fizeti az egyház, a 127 evangélikus német iskola összes tanítói az állam fizeti. Az evangélikus német erdélyi egyház a fent kiüntetett iskolákon felül még fenntart: egy ipariskolát, egy felsőkereskedelmi iskolát, 3 tanító(óvónő)képzőt és 3 földműves iskolát is. A besszarábiai egyházkerületben működik még egy evangélikus német tanítóképző is Saratában 7 osztállyal és 220 beírt tanulóval.

8. A magyarnyelvű oktatás hány iskolából szorult ki 1929-ig?

	1919—1929 között működésben volt			1929-ig már megszűnt	1929-ben még működik
	áll. közs.	felekezeti	együtt		
Elemi iskola	1.802	1.660	3.462	2.632	830
Polgári iskola	78	61	139	110	29
Főgimnázium	27	38	65	48	17
Tanítóképző	10	17	27	20	7
Felsőkereskedelmi . . .	21	7	28	24	4
<i>Főiskolák :</i>					
Egyetem	1	—	1	1	—
Akadémia	1	3	4	4	—
Polg. isk. képző	—	4	4	4	—
Tanárképző	—	1	1	1	—
Összesen	1.940	1.791	3.731	2.844	887

A megszűnt magyarnyelvű iskolákhoz számítandó még: 645 óvoda, 280 nyári és 59 állandó gyermekmenhely, 1002 gazdasági és 3561 általános ismétlő iskola, 194 ipari- és kereskedő-tanonciskola, 14 földműves-, 10 nőipari- és 17 ipari- szakiskola, 6 gyógypedagógiai iskola, 8 zeneiskola, 3 bábaképző, 4 bányásziskola stb.